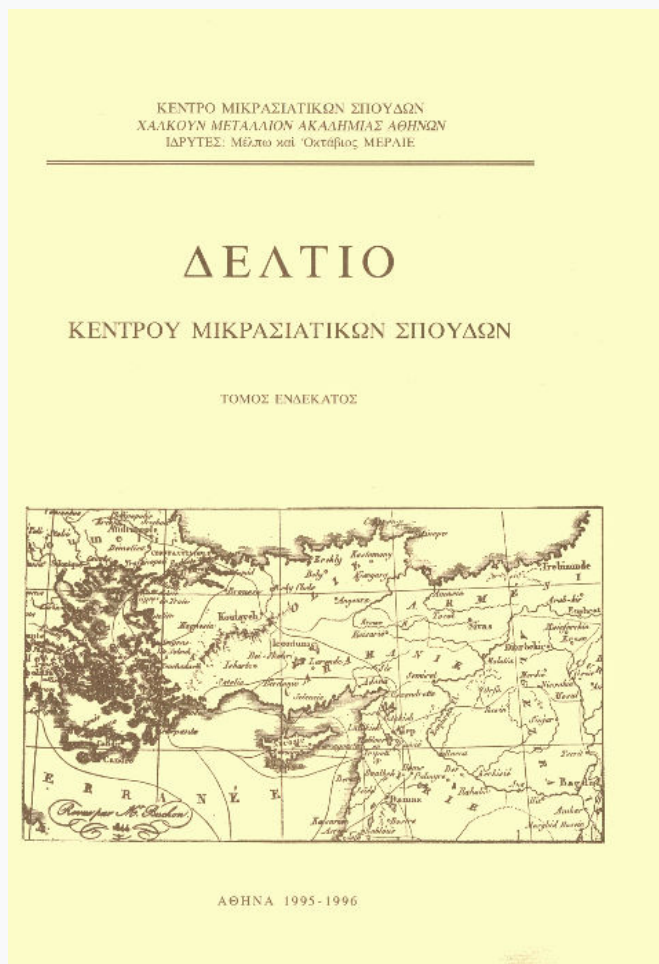

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 11 (1995)

Ανδρέας Νανάκης, Η χήρα του οικουμενικού θρόνου και η εκλογή του Μελέτιου Μεταξάκη, 1918-1922

Σταύρος Θ. Ανεστίδης

doi: [10.12681/deltiokms.64](https://doi.org/10.12681/deltiokms.64)

Copyright © 2015, Σταύρος Θ. Ανεστίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ανεστίδης Σ. Θ. (1995). Ανδρέας Νανάκης, Η χήρα του οικουμενικού θρόνου και η εκλογή του Μελέτιου Μεταξάκη, 1918-1922. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 11, 407–409. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.64>

νά διευθύνουν, πράγμα τὸ ὁποῖο ἐνοχλοῦσε περισσότερο ἀπὸ ὅλα τὸν ντόπιο πληθυσμό. Ἐνῶ ὁ σκοπὸς τους φανερὰ παρουσιάζεται νὰ εἶναι θρησκευτικὸς εἶναι σαφές, ὅτι ὁ κρυφὸς στόχος κινεῖται μέσα στὸν μοντέρνο ἄξονα σχολείου, νοσοκομείου, τυπογραφείου καὶ πηγάζει ἀπὸ οἰκονομικές, πολιτικὲς καὶ πολιτισμικὲς ιδιαιτερότητες. Ὅσο γιὰ τὰ σχολεῖα αὐτά, σημειώνει πάντα ὁ συγγραφέας, ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο ἡ βιτρίνα τῆς ὅλης ἱεραποστολικῆς δραστηριότητος. Ἀνακεφαλαιώνει ὅλα τὰ καλὰ τῆς ἐκπαίδευσης, πὺν προσφέρθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς μισσιοναρίους καὶ καταλήγει: «Ἡ ἐκπαίδευση εἶναι ἓνα μέσο. Ἡ ἐκπαίδευση, πὺν πρόσφεραν οἱ Ἀμερικανοὶ μισσιονάριοι στὸν ἄνθρωπο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας —ἀνεξάρτητα σὲ ποιά θρησκεία, φυλὴ, παράδοση καὶ σὲ ποιὸ δόγμα ἀνήκε— θὰ κριθεῖ ἀπὸ τὰ καλὰ πὺν τοῦ ἐξασφάλισε. Ἄραγε εἶναι δυνατό νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐκπαίδευση τῶν Ἀμερικανῶν μισσιοναρίων εὐεργέτησε τὸν ἄνθρωπο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, χωρὶς νὰ κάνει διάκριση θρησκείας, δόγματος, φυλῆς, γλώσσας καὶ φύλου;».

Εἶναι σαφές ὅτι ἓνα τόσο μεγάλο θέμα, ὅπως ἡ δραστηριότητα τῶν μισσιοναρίων στὴ Μικρὰ Ἀσία στὸν τομέα τῆς ἐκπαίδευσης δὲν εἶναι δυνατό νὰ καλυφθεῖ μὲ ἓνα μικροῦ σχήματος βιβλίο τῶν 222 σελίδων. Ὁ συγγραφέας παρουσίασε τὸ φαινόμενο καὶ κατέγραψε, ἀρκετὰ ἐπιφανειακά, χωρὶς διασταυρώσεις στοιχείων τὸ γεγονὸς αὐτὸ καθ'αὐτό. Μένει πάντα ζητούμενο νὰ γίνῃ μιά συστηματικὴ προσέγγιση κάθε θέματος, τὸ ὁποῖο ἀγγίζει ἡ ἐργασία αὐτή. Ἡ δραστηριότητα κάθε μισσιοναρίου, ἡ σχέση του μὲ τοὺς κρατοῦντες, τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ σχολεῖα, ἡ ἀντίδραση τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ κατὰ ἐθνότητα, ἡ στάση τῶν ἀρχῶν (τῶν δύο πατριαρχείων, τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἀρμενικοῦ), ἡ ἀποτελεσματικότητα τῆς παρεχόμενης ἐκπαίδευσης καὶ οἱ στόχοι της, εἶναι λίγα ἀπὸ τὰ θέματα, πὺν θὰ μπορούσαν νὰ διερευνηθοῦν ἀπὸ ὅλο αὐτὸ τὸ ὕλικό. Πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐνασχόληση μὲ τίς πολλὰς πτυχὲς τοῦ θέματος αὐτοῦ θὰ φέρει περισσότερο φῶς στὴν ἱστορία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν 19ο αἰῶνα.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΣΤΑΘΗ

Ἀνδρέας Νανάκης, *Ἡ χρεῖα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ ἡ ἐκλογή τοῦ Μελετίου Μεταξάκη, 1918-1922*, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, Παράρτημα ἀριθμ. 5 τοῦ Α' τόμου, Θεσσαλονίκη, 1991, 176 σσ.

Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης (1871-1935) μὲ τὸ πολυσχιδὲς ἐκκλησιαστικὸ του

ἐργο, τὴν ρηξικέλευθὴ του προσωπικότητα καὶ τὴν ὑπερβάλλουσα φιλοδοξία του κατατάσσεται στὴν χορεία τῶν πολὺκροτων φυσιογνωμιῶν μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων ἱεραρχῶν τοῦ αἰῶνα μας. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι κατὰ τὴν ἀνάρρησή του στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον ὁ Βασίλειος Μυστακίδης τὸν ὑποδεχόταν ἀπὸ τίς στήλες τῆς *Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας*, ἔτος 41 (1921), σ. 373, ὡς «δεδοκιμασμένον κυβερνήτην, μεμελετημένον, φίλον προσώπων δρασάντων τε καὶ δρώντων, γνωστὸν ἀνὰ τὸν πολιτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ὀρίζοντα ὅλου τοῦ κόσμου, γνώστην τῶν πραγμάτων ὅλων ἴν' ἀναλάβῃ τὴν ἀληθῶς ἐν ποικίλοις κύμασι κυλινδουμένην παλαίφατον ὀλκάδα Ἐκκλησίας τε καὶ Γένους ἐν συνειδήσει πάντων ἀγνῇ καὶ χαρὰ τοῦ ἔθνους γενικῇ». Ἡ πατριαρχία του πάντως συνδέθηκε μὲ τὴν ἰδιαίτουσα περίπτωσιν τῆς ἀποδοχῆς τοῦ θρόνου πρεσβυγενοῦς πατριαρχείου (Πατριαρχεῖο Ἀλεξανδρείας, 1926-1935) μετὰ ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν Μεγάλη Ἐκκλησία (1923), ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ ἐκλογή του ὡς Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου στιγματίσθηκε ἀπὸ διεργασίες, οἱ ὁποῖες ἀπέφεραν τὴν χρεῖα τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου (1918-1921) καὶ ἐνέπλεξαν τὸ Πατριαρχεῖο σὲ ἓναν κυκεῶνα πολιτικῶν συναλλαγῶν.

Ἡ παρούσα ἐργασία τοῦ π. Ἀνδρέα Νανάκη —διδασκαρικὴ διατριβὴ ἐγκριθεῖσα ἀπὸ τὸ Τμῆμα Θεολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης— διαπραγματεύεται ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἐπὶ μακρὸν χρεῖας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ διερευνᾷ τοὺς ἐνδογενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς τῆς παράγοντες, σὲ ἐποχὴ ἐθνικιστικῆς ἐξάρσεως καὶ ἱστορικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνακατατάξεων στὸν χώρο τῆς βαλκανικῆς. Κατ' οὐσίαν, στὴν περιπετιώδη ἐκλογὴ τοῦ Μελετίου Μεταξάκη ἀποτυπώνεται, μὲ τὰ μελανότερα ἴσως χρώματα, τὸ ἱστορικὸ πρόβλημα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο ἐθνικῶν κέντρων ὡς πρὸς τὴν διαχείριση τοῦ συλλογικοῦ πεπρωμένου τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς. Ἐν προκειμένῳ πάντως, ἡ ζωηρὴ ἀντιπαράθεση Ἀθηνῶν-Φαναρίου, ὑπὸ συνθήκες ὅπως αὐτὲς τῆς Ἀναχωχῆς, ἀπέδειξε ὅτι δὲν ἦταν δεδομένη ἡ δυνάμει καθυπόταξη τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸ ἰσοτεφές Ἄστυ, ἀκόμη καὶ ὅταν κύκλοι τοῦ Πατριαρχείου θὰ συντάσσονταν μὲ τὸν ἐλληνικὸ ἐθνικισμὸ στὴν βενιζελικὴ του ἐκδοχὴ ἔστω.

Ὁ π. Ἀνδρέας Νανάκης μελέτησε ἓναν σημαντικὸ ἀριθμὸ ἀδημοσίευτων πηγῶν, οἱ ὁποῖες προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, καθὼς καὶ πολὺτιμες δευτερογενεῖς πηγὲς δημοσιευμένες στὴν *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* καὶ σὲ ἄλλα ἐντυπα τῆς ἐποχῆς. Ἔτσι, καταφέρει νὰ συνθέσῃ ἓνα πληρὲς χρονικὸ τῆς πολυτάραχης τριετίας ἀναδεικνύοντας τίς τρεῖς σημαντικότερες πτυχές του: τίς ἀπόπειρες γιὰ τὴν διευθέτηση τοῦ προβλήματος τῆς ἐκλογῆς, τὴν ὀριστικὴ ἐπίλυση του καὶ τὴν ὁψιμη κινητοποίηση τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοῦ Μελετίου. Παράλληλα ὁμως μὲ τὴν κατατοπιστικὴ αὐτὴ ἐξιστόρηση, ἀναζητεῖ τὰ αἷτια τοῦ ἀκανθώδους αὐτοῦ ζητήματος στὸν πολιτικὸ προσανατολισμὸ τῶν δύο

έθνικῶν κέντρων: δὲν ἐπρόκειτο πλέον γιὰ τὴν ἀντιπαράθεση ἀλτρωτισμοῦ/έθναρχίας ἀλλὰ γιὰ παραταξιακὴ ἀντιπαλότητα, ἐφ' ὅσον τὸ Πατριαρχεῖο παρέμενε προσκολλημένο στὸν βενιζελισμό παρὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν βασιλικῶν στὴν Ἀθήνα. Δεδομένου πάντως ὅτι ὁ συγγραφέας διαπραγματεύεται τὸ θέμα του μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσες καὶ χρήσιμες οἱ ἀντιδράσεις τὶς ὁποῖες καταγράφει, προερχόμενες τόσο ἀπὸ τὰ πρεσβυγενῆ πατριαρχεῖα καὶ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου ὅσο καὶ ἀπὸ ἱεράρχες τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Γιὰ τὸ ἀντικανονικὸν πάντως τῆς ἐκλογῆς, ἃς μοῦ ἐπιτραπεί ἐδῶ ἡ ὑπόμνηση τῆς ἀπόψεως τοῦ Μανουὴλ Γεδεών, «Δῆθεν ὑπὲρ νόμων ἀγών», *Πρωτεύουσα*, ἔτος Α', ἀρ. 93, 94, 99, 101 (4, 5, 10, 12 Ἰανουαρίου 1922), ἐκφρασμένης ἐν θερμῷ, ἐν τούτοις σημαντικῆς ὡς πρὸς τὴν προσέγγιση τοῦ ζητήματος ἀπὸ τὴν σκοπιὰ ἐνὸς γνήσιου πολέμιου τοῦ φυλετισμοῦ καὶ τῶν ἐθνοκεντρικῶν πολιτικῶν.

Θὰ ἤθελα νὰ κλείσω τὸ παρὸν σημεῖωμα μὲ τὴν ἀκόλουθη σκέψη: Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς ὄχι συνήθεις περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες ἓνας μελετητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας διαπραγματεύεται τὸ θέμα του ἐπιδιώκοντας καὶ τὴν προσέγγιση τῶν ἐκφάνσεων ποὺ ὑπνοῦνται τοῦ πεδίου τῆς θύραθεν ἱστορίας. Ἡ ἔλλειψη πάντως τῆς ἀρετῆς αὐτῆς ἰσχύει καὶ στὸ ἀντίστροφο σχῆμα καὶ συνίσταται στὴν ἀγνοία, ἀν ὄχι στὴν παραγνώριση, σημαντικῶν καὶ οὐσιωδῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἐκ μέρους τῆς νεοελληνικῆς ἱστοριογραφίας.

ΣΤΑΥΡΟΣ Θ. ΑΝΕΣΤΙΔΗΣ

Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου, *Τὸ Μικρασιατικὸ Ζήτημα στὴν ἐφημερίδα Πάφος τῆς Κύπρου*, Λευκωσία 1994, 216 σσ.

Στὴν Κύπρο, ἡ ἐθνικιστικὴ ἰδεολογία ποὺ εἶχε μεταλαμβάνει ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς τοῦ ἐθνικοῦ κέντρου ἐπιβίωσε καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ Καταστροφὴ, ἡ ὁποία, ἀν μὴ τί ἄλλο, ἀποτέλεσε ἰσχυρὸ ὀπίσθημα γιὰ τὸν ἑλλαδικὸ ἀλτρωτικὸ ἰδεαλισμό. Ἡ κλιμάκωση, πάντως, τῶν κυπριακῶν διεκδικήσεων, ὕστερα ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ἀπέφερε τὴν ἀντιστροφὴ τῶν ρόλων στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο τῆς θεωρίας τοῦ ἐθνικοῦ κέντρου: ἐπιδίωξη ἐνσωμάτωσης στὸ ἑλληνικὸ κράτος ἐκπορευόμενη ἀπὸ τὴν περιφέρεια, καὶ τὸ ἐθνικὸ κέντρο, βάσει τῆς παρακαταθήκης τοῦ Βενιζέλου, διστακτικὸ στὸ νὰ ἀκολουθήσει μαχητικότερη πολιτικὴ ἐναντι τῶν ἐνωτικῶν αἰτημάτων. Ἐμελλε, πάντως,